

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Dawida Kujawy

Audiowizualna kultura uczestnictwa w dobie konwergencji i dywergencji mediów na przykładzie platformy YouTube w Polsce

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Marka Żyromskiego

promotor pomocniczy: prof. UAM, dr hab. Szymon Ossowski

Pan mgr Dawid Kujawa przygotował rozprawę doktorską na temat audiowizualnej kultury uczestnictwa w polskiej przestrzeni platformy YouTube. W sposób szczególny uwaga skoncentrowana została na przybliżeniu charakterystyki nowego zawodu medialnego oraz ukazaniu specyfiki funkcjonowania twórców internetowych w przestrzeni serwisu YouTube.

Praca ma charakter interdyscyplinarny, jednakże podejmowane zagadnienia analizowane są w zasadniczej mierze na gruncie nauki o mediach i komunikacji społecznej, co ściśle koresponduje z dyscypliną, w ramach której procedowana jest niniejsza rozprawa.

Dysertacja jest dobrze ustrukturalizowana, uporządkowana, konsyistentna, a narracja prowadzona jest w sposób konsekwentny, spójny, z wyraźnie zaznaczonym celem. Dodatkową wartością pracy jest jej aktualność i innowacyjny charakter analizowanej problematyki badawczej.

Struktura rozprawy

Układ pracy ma charakter problemowy, a na jej strukturę składają się cztery rozdziały, poprzedzone wstępem oraz zwieńczone podsumowaniem przeprowadzonych analiz. Wstęp dysertacji zawiera wszystkie elementy zwyczajowo wymagane w tej części rozprawy. Autor rzeczowo prezentuje cel pracy, pytania badawcze, zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze oraz rozbudowany opis kolejnych rozdziałów. Bardzo pozytywnie ocenić należy wyodrębnienie w strukturze pracy osobnych podrozdziałów będących podsumowaniem ustaleń prowadzonych w kolejnych częściach pracy.

W pierwszym rozdziale pracy, zatytułowanym „Zwrot ku audiowizualności - charakterystyka przemian medialnych i ich współczesne oblicze” Autor początkowo prezentuje krótką historię przekazów audiowizualnych oraz ich charakterystykę, następnie przechodzi do operacjonalizacji tytułowych pojęć konwergencji i dywergencji, by zamknąć rozdział refleksją dotyczącą kultury uczestnictwa. Konstrukcję tej części pracy oceniam wysoko. Pan Dawid Kujawa wątki teoretyczne sprawnie wplata w funkcjonalne konteksty platformy YouTube, dzięki czemu prowadzony wywód staje się nie tylko dobrze ukierunkowany, ale również na każdym kroku uzasadniony.

Nie przekonują mnie natomiast często stawiane w pracy pytania, swoiste zwroty retoryczne skierowane do Czytelnika, mające w moim odczuciu zbyt nachalnie zawalczyć o jego uwagę lub utrzymać ją w odpowiednim napięciu. Uczciwie należy natomiast przyznać, że zabiegiem tym Autor - celowo czy też przypadkiem - doskonale wpisał się w kanon współczesnych modeli zarządzania uwagą i treściami audiowizualnymi na YouTube.

W kolejnej części pracy omówione zostały mechanizmy działania platformy. Autor deskrypcji poddał interfejs użytkownika, strukturę i usługi oferowane przez serwis, stosowane algorytmy oraz zabezpieczenia praw autorskich. Rozdział jest, z medioznawczego punktu widzenia, kompleksowym opisem przedmiotu badania. Zawarto w nim najnowszą literaturę przedmiotu, odniesiono się do aktualnych raportów i badań oraz zaprezentowano wizualizacje uatrakcyjniające przekaz. Autor z dużą dbałością podszedł do ukazania platformy w sposób możliwie szeroki. Wydaje się jednak, że momentami zabrakło pogłębienia problematyki, pozostając jedynie na powierzchni dokonywanego opisu. Dla przykładu bogata literatura przedmiotu z zakresu *user experience* dostarcza mierzalnych narzędzi pozwalających na

dokonanie zarówno opisu, jak i oceny interfejsu użytkownika. Pewien niedosyt pozostawia również brak odniesienia się do kwestii dyskusyjnych - typu dlaczego platforma audiowizualna bazuje na *graphical interface*, nie rozbudowując jego możliwości w zakresie *voice*.

Z recenzyjnego obowiązku jeszcze dodam, że tytuł podrozdziału 3.1. ma charakter „ocierający się” o *clickbait*. Otóż czytając dział pracy „Rozwiązania YouTube w dziedzinie algorytmów” czytelnik ma uzasadnione powody, aby spodziewać się, że owiane dotychczas tajemnicą algorytmy korporacji Alphabet zostały w niniejszej pracy zdradzone. W tekście jednakże czytamy, iż „niestety nie ma oficjalnej dokumentacji na temat algorytmu” (s. 101), natomiast z podsumowania dowiadujemy się, że „niesamowicie intrygujący jest fakt, iż przedmiotem debaty, badań i ogromnych pieniędzy jest materia, która być może nigdy nie zostanie w stu procentach rozszyfrowana i czy użytkownicy oraz badacze mają rację, czy są w błędzie co do oceny funkcjonowania algorytmu, odpowiedź znają tylko sami programiści serwisu. A może i w samym YouTube nie ma ani jednej osoby, która zna algorytm w całości?” (s. 105). Wprawdzie w tekście Autor stara się zrekonstruować wspomniany mechanizm rekomendacji na podstawie literatury przedmiotu oraz artykułów z pism branżowych, jednakże propozycje te nie stanowią „rozwiązań YouTube w dziedzinie algorytmów”, a jedynie są spekulacjami na ich temat.

Rozdział trzeci, zatytułowany „Youtuber - fenomen i charakterystyka internetowego twórcy” poświęcony został rozważaniom na temat specyfiki, zakresu oraz monetyzacji nowego zawodu. Zasadniczo trudno nie zgodzić się z Autorem, iż youtuber to profesja o bardzo konkretnych ramach organizacyjnych, funkcjonalnych czy kompetencyjnych, w oparciu o którą tworzone są dalsze zawody i organizacje tj. np. sieci partnerskie. Rozwój sektora medialnego w analizowanym zakresie Dawid Kujawa opisuje także w odniesieniu do możliwości czerpania korzyści materialnych ze współpracy lub pracy w ramach platformy YouTube. Jak pokazuje krytyczna analiza materiałów wtórnych oraz pochodzących z nasłuchu sieci monetyzowalne stały się także patomateriały, treści szkodliwe czy fakenewsy. Autor wyraźnie wskazuje zatem na charakter portalu stającego się *narzędziem* do zarabiania, którego ambicją jest jednak pewna dbałość o jakość zamieszczanych w jego ramach materiałów audiowizualnych. Należy przy okazji nadmienić, iż w przestrzeni Unii Europejskiej ustawodawca nie zostawia pośrednikom internetowym zbyt dużej w tym

względnie dowolności, planując nałożyć na nich kolejne obowiązki. Szkoda, że w dysertacji nie odniesiono się do tej właśnie kwestii.

W ostatniej części pracy Autor zaprezentował metodologię badań własnych poświęconych funkcjonowaniu w przestrzeni platformy YouTube internetowych twórców.

Zakończenie pracy także posiada wszystkie elementy zwyczajowo wymagane dla ostatniej części dysertacji. Autor zamieszcza w nim kluczowe ustalenia poczynione w toku badania, zasadnie łączy poruszane wątki: konwergencji, dywergencji, kultury uczestnictwa i twórczości audiowizualnej oraz odpowiada na postawione we wstępie pytania badawcze. Uzupełnieniem pracy jest bibliografia licząca przeszło 30 stron, spis 2 tabel i 27 rysunków.

Podstawy teoretyczne pracy

W pierwszym, teoretycznym rozdziale pracy Autor odniósł się do adekwatnej literatury przedmiotu, jednakże w mojej ocenie dość ubogiej liczebnie - zwłaszcza biorąc pod uwagę mnogość dostępnych na polskim rynku wydawniczym pozycji dotyczących charakterystyki przemian medialnych czy kwestii audiowizualności. Wydaje się, że literatura z tego zakresu była zdecydowanie bardziej dostępna aniżeli z obszaru funkcjonowania platformy YouTube. Należy mieć jednak świadomość, że dysertacja powstawała w czasach pandemii, kiedy to dostęp do literatury stał się w istotnym stopniu ograniczony. W tych szczególnych okolicznościach mniej dziwi zatem fakt, że część z pozycji nie pojawiła się wcale oraz że przytaczane pozycje w swych zapisach bibliograficznych mają odnośniki nie do wersji papierowych lecz online. Braki bibliograficzne uznaję zatem za wytłumaczone.

W kolejnych rozdziałach pracy Autor ewidentnie postawił na *patchworkowe* wykorzystanie dostępnych materiałów, próbując połączyć ze sobą dane, informacje i wiedzę pochodzącą z najróżniejszych źródeł, od treści audiowizualnych, przez statystyki pochodzące z agencji informacyjnych i firm badawczych, artykuły dostępne na portalach horyzontalnych czy prywatnych blogach, po pozycje naukowe i popularno-naukowe. Kompilacja ta wymagała od Autora dużej skrupulatności w weryfikowaniu wykorzystywanych źródeł, znacznego nakładu czasu niezbędnego do dotarcia do tak szerokiego i heterogenicznego zestawu oraz uporządkowanej koncepcji badawczej koniecznej do selekcji, segregacji, analizy i prezentacji danych.

Zastosowana metodologia i przebieg badań

Wskazany przez Autora „celem dysertacji jest opis i charakterystyka specyfiki funkcjonowania wybranych polskich internetowych twórców publikujących treści w obrębie platformy YouTube” (s. 202). W sposób przekonujący moim zdaniem uzasadniona została, rzadko spotykana w rozprawach doktorskich, metodologia teorii ugruntowanej, odnosząca się do celowego odrzucenia założeń wstępnych i odstąpienia od formułowania hipotezy głównej. Dążąc do realizacji wskazanych celów postawiono 3 kluczowe pytania badawcze, agregujące liczne pytania szczegółowe:

- Jaka jest specyfika funkcjonowania internetowych twórców na platformie YouTube?
- Jaka jest pozycja platformy YouTube względem mediów profesjonalnych?
- Jakie są skutki pandemii COVID-19 w kontekście funkcjonowania twórców w obrębie platformy YouTube? (s. 204).

Autor w pracy nad zebraniem materiału badawczego posłużył się badaniami jakościowymi, a konkretniej pogłębionym wywiadem indywidualnym. Wywiad ustrukturyzowany zawierał 40 pytań - tematów i przeprowadzony został z 9 twórcami internetowymi. Dobór osób do badania oparty został na przemyślanej konstrukcji, polegającej na stworzeniu typologii podziału kanałów na pięć zasadniczych podgrup, zróżnicowanych ze względu na liczbę posiadanych subskrybentów (do 50 tys. subskrypcji, od 50 tys. do 100 tys. subskrypcji, od 100 tys. do 500 tys. subskrypcji, od 500 tys. do 1 mln. subskrypcji, powyżej 1 mln. subskrypcji). Za zabieg uzasadniony i wart docenienia uznać należy próby przeprowadzenia badań z dwoma przedstawicielami każdej z podgrup. Fakt niezyskania wywiadu z „milionerem” uznać należy za spodziewane ryzyko badawcze, nie zaś za jakikolwiek mankament pracy.

Wyniki badań i wnioski pogrupowane zostały w 8 podrozdziałów, wzajemnie do siebie nawiązujących i wyczerpujących temat badawczy. Autor dobrze łączy wypowiedzi internetowych twórców, dbając o ich anonimowość, ale równocześnie pokazując różnice pomiędzy ich opiniami. Narracja prowadzona jest w sposób logiczny, z wyraźnie zaznaczonym związkiem przyczynowo-skutkowym, wyciągane wnioski grupowane są w kategorie o zróżnicowanym poziomie granulacji i opatrywane stosownym komentarzem. Za interesujący uznać należy również wyciągnięty przez Autora z głównej analizy wątek

dotyczący pozornej niezależności, którą daje praca w nowych mediach oraz potęgi stosowanego przez YouTube algorytmu. Warto w tym miejscu przywołać cytaty z dysertacji „Internetowi twórcy w zdecydowanej większości stawiają na niezależność, którą otrzymują w Internecie i w serwisach takich jak YouTube, jednak mimo wszystko, są zależni właśnie od algorytmu. Ta logiczna forma informatyczna determinuje ich zachowanie, sposób formatowania opisów i tytułów, tworzenia treści, dni i godzin publikacji, decyduje o monetyzacji, a nawet o istnieniu bądź likwidacji treści, a nawet całych kanałów. Wychodzi więc na to, że w dobie mediów cyfrowych, które funkcjonują w rzeczywistości bitowej, zero-jedynkowej, możemy mówić nie tylko o konwergencji i dywergencji mediów, a o konwergencji i dywergencji algorytmów, od których tak naprawdę wszystko zależy” (s. 262).

W toku analizy zebranego materiału badawczego Autor przekonywująco odpowiadał na postawione w dysertacji pytania. Badania zaprezentowane w pracy są przeprowadzone w sposób poprawny, a wyciągane wnioski uporządkowane, zasadne i mające istotne znaczenie aplikacyjne. Z przekonaniem stwierdzam, że praktyczny charakter badań stanowi o ich dodatkowej wartości.

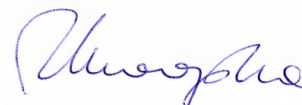
Formalne aspekty rozprawy

Praca napisana została poprawną polszczyzną, językiem w większości formalnym, właściwym dla prac naukowych i jednocześnie przystępnym dla czytelnika. Przypisy, bibliografia oraz spis rysunków i tabel sporządzone zostały poprawnie, zgodnie z przyjętym standardem, aczkolwiek zaznaczyć należy, że w zakresie organizowania przypisów Autor stosował zasadę każdorazowego pełnego zapisu bibliograficznego, co uznać należy za tyle zbędne, co i nie do końca przyjęte.

Praca napisana jest z dużą swobodą językową, wyraźnie Autor posiada łatwość formułowania wypowiedzi i przelewania myśli na papier. Momentami swoboda ta jednak ociera się o niedbałość, gdyż mylone są nazwiska przytaczanych autorów (*Łakomy - Lakomy*), część z nich pisana jest małą literą (*dana m. boyd*, s. 111), a niekiedy stosowany język uznać należy za nadmiernie potoczny (*niezwykle fascynująca, okazała się strzałem w dziesiątkę* s. 125). W treści pracy zauważa się mało znaczące błędy językowe, stylistyczne i edytorskie, które nie mają wpływu na ostateczną jakość pracy.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę wszystkie zgłoszone powyżej zastrzeżenia, a mając na względzie mocne strony dysertacji, uznaję, że praca spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie pana mgr. Dawida Kujawę do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Kraków, 22 lutego 2022 r.

Maria Nowina Konopka